Належить також зазначити, що пісні записані подекуди недбало. Для приміру наведу такі слова, як: билы ножкы (нам. били ножкы); д. Х. майже всюди уживає в nom. pl. прикметників окінченя ы (наше и), що противить ся всяким законам нашої мови, далі: тылько, столъ, свой, чернымы, шелковоґо, рыдны, роспущена, горыть (imp pl. намість горить, наше горіть) і т. д.

Дуже часто в піснях подибують ся москалізми — чому вже д. Х. не винен — як: соловеюшки, дивушку, ругають, бранять, горушка, тебя, дивчонушка, мной, головой, разкрасавчикъ, глаза, бросае, папаша, мамаша і т. д. Деякі пісні звертають однакож на себе увагу, як 50, 51, 56 і ще кілька иньших. Про упорядкованє поданих пісень нема тут що говорити, бо їх за мало, щоб можна було утворити з них якусь цілість.

В. Гнатюк.

Materyały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne wydawane staraniem komisyi antropologicznej Akademii umiejętności w Krakowie, t. II, Краків, 1897, ст. 156+379.

Сей том, як звичайно, складаєть ся з двох частин — антропольоґічно-археольоґічної й етноґрафічної; в першій частині маємо три антропольоґічні праці: Антропольоґічна характеристика людности з Опатовського повіту — дра Олєхновича (дуже ріжносторонні поміри 190 осіб, автор не заходить в дальші виводи). Довгота житя в м. Яцимиру (Jaćmierz) в Сяноцькім — Маґєровского, на останку антропольоґічна студия дра Гринцевича про українську шляхту з Звенигородського й сусїдніх повітів (Київщина); автор приходить до виводу, що ся шляхта (дїдичі, офіциялїсти, дрібна шляхта etc.) має тип зовсїм тойже самий, що й місцевий нарід, переважаючи тільки зростом і величиною черепа, далї що ся українська шляхта зближаєть ся зовсїм до люблинської (описаної дром Олєхновичом) і ріжнить ся від ломжинської (описаної тимже Олєхновичом), має отже виразні познаки свого тубильного початку, спільного з місцевим українським народом. На жаль, автор оперував при тім досить малим материялом (132 особи).

Археольоґічних статей маємо теж три; не дають вони нїчого особливо інтересного. Др. Олєхнович оповідає про свої розвідки в Люблинщинї, — слїди огнища в могилах і деякі спорадичні находки. Д. Диметрикевич описує розкопку могили в Комаровичах коло Сяну — здаєть ся, що се т. зв. майдан, та з записи досить трудно вгадати (нема плянів); находки дуже незначні; далї — розкопки в сусїднїх Грушатичах (огнища в могилах); трохи інтереснїйша його розкопка у Вацовичах (коло

hrushevsky.nbuv.gov.ua

Дрогобича), де в могилі знайдено теж останки огнища, богато орнаментованого черепя й камяні знаряди. Друга розвідка тогож автора присьвячена похоронним урнам з над устя Сяну (коло Тарноберега і Розвадова). *М. Г.*

В етноґрафічному віддїлї уміщено чотири статї.

1. Nieznany wiersz Stanisława Trembeckiego p. t. Pieśń dla chłopów Krakowskich przez Wisłę przepływających 7 7bri 1778. Wydał Ignacy Shein, ст. 1—4. Про лїтературну вартість сього вірша не буду говорити; в кождому разї коли вона є, то лишень дуже маленька, бо ані будова вірша, ані зміст, ані тенденция не визначують ся нїчим таким, що заслугувало би на більшу увагу. Та яким чином сей вірш надруковано між етноґрафічними материялами — не розумію; він жеж не має нїякої спільности з етноґрафією.

2. Zagadki Białoruskie. Zebrał Leon Wasilewski, ст. 5—13. Загадок тих не богато, бо лишень 128 і то записаних аж в пяти повітах. І не нові вони; многі знані вже з других збірників. Деякі між ними навіть повторюють ся пр. 24, 70, 116, 9, 53. А про те визначують ся вони одною дуже важною прикметою, яку у росийських та польських етноґрафів лише дуже рідко можна подибати, докладним записом виговору. З того огляду належить жалувати, що д. Васїлєвский зібрав лиш таку малу збірку.

3. Bajki (skazki, kazki) ze wsi Jurkowszczyzny (powiatu Zwiahelskiego, gubernii wołyńskiej). Zebrała Zofia Rokossowska, ст. 14—118. Вже навіть і з самого наголовку можна пізнати, що етноґрафія у д. Рокосовської не наука, а забавка. Слова мої, думаю, потвердить страшенна мішанина термінольоґії устних, народних оповідань, записаних д. Рокосовскою. У неї все одно: казка, байка, леґенда і т. д. З того видно, що вона тих термінів зовсїм не розуміє і ріжниць між назвами: байка, леґенда і т. д. не знає. Наслїдком того називає вона без пардону новелю байкою (ч. 1), казкою (ч. 12), зказкою (ч. 13); казку називає байкою (ч. 2), сказкою (ч. 14, 15); оповіданє мітичне — казкою (ч. 24); байку — казкою (ч. 33); анекдот — байкою (ч. 48, 49); леґенду — казкою (ч. 60), зказкою (ч. 62) і т. д. Розуміє ся, що при такім стані річи не може бути жадної мови про якубудь систематику записаних материялів. А шкода, бо через те вартість збірки зменьшує ся значно. На теж заведений лад у сьвітї, щоби його перестерігати і користувати ся ним у всяких справах. Жадна мішанина не причинює ся до ясности річи, лиш до її затемненя — тим більш коли приходить вона в науцї. Та не диво ще, що д. Рокосовска не вміє народних оповідань усистемізувати; але треба справдї, і то дуже дивувати ся, що ре-

hrushevsky.nbuv.gov.ua

дакция „Материялів“ в краківській академії пускає таку збірку в сьвіт і то без нїякої замітки, без нїякого пояснення. Можна-б сперечати ся з редакциєю, колиб вона прихилила ся до систематики, що тепер вже невідповідна; можнаб сперечати ся, чи якесь оповіданє справедливо зачислене до якоїсь ґрупи — але так друкувати, як хтось щось пришле, в науковому видавництві такой не годить ся.

Подібне треба сказати також що до мови оповідань. Д. Рокосовска не знає мабуть на стілько українсько-руської мови, щоби записувати оповіданя без похибок. Тому їх дуже богато в текстах. Всїх не буду тут виписувати, але для прикладу наведу тут деякі слова, записані по моїй думцї хибно, з кількох початкових карток. Читаю отже там таке: żynka 15[1]), poszow, pokażyte 15 — але chodite 17, zaryżsia (imperat.), operyś, operywsia (опірив ся), operywsia, але wertájicsa і utiszajecia (якжеж властиво повинно бути: ся, ця, цса?), nieho 36, jeho і joho, zakinuw, stawlajet (тверде закінченє), але budyť (мягке), nom. pl. kistoczki (побіч: kostoczki), perohi, wowki, 15, dorohi (дороги), 22, gen. pl. 18, woływ (волів), doktoryw, 35, nych (них) і na nich (на них) 33, kit, kiń — але poszow і byb (біб), łyk (тік), ryk (рік) 36, wyz (віз) 36, pyp (шип) 39, cyhane і cyhany, nom. sing.: bahaty 21, myły 21, chołodny 21, — але: czudnyj 34, choroszyj 34, trejtij 37, taki obodranyj 39, podorożnij 51, ladaszczyj 63, druhij 63, woronyj 69, taki, łychi, powny, babinoj doczki 16, kurynoj nożci, sobolowoj szubi, nom. pl.: ubohiji, bahaty 36, najkraszczy 34, newełyczki 34, abl. sing. swytynoj 37, але fosoju 37, karali, pryjeżdzaje, ciho 19 — але cieje 19, idty 21, wkanci, druhie 24, lewo 34, mistie obmediane 34, ostowbenił 35, dohtor 35 і pryhod'te 76, але zachoworyła 91, chosti 45 (се польська слабість не робити строгої ріжниці між співзвуками г і х); sońcié 35, pohłochły 38, detyna 40, nykczo (?) 38 (нам. нїчо), poszła і piszła 40, hroszéj і hroszy (gen. pl.) 45, ladaszczo 16, odiéhana 17 і odiahana 25 (нам. одягнене), złoj duch (злий), łenywa 18, szczytaje, dobryje lude 19, nanósiana (наношена) 19, wydiwujuť(?), nareczony 21, dużo 21 (дуже), gospodynieju 22 і hospodyniu 23, podwiare (подвіре) 23, jedon 23 і jedin 83, smiechu 43, kamienna 45, siadaje 45, bida, але biedý 50, zawsichda 51, warotia (ворота) 52, cieji chaty, sieji noczy 53, porożkom 57 (порошком), dranije (?), prykazywaw 65, orychi (оріхи) 75, do domy (дому) і т. д. З деяких виразів можнаб додумувати ся, що місцевість, де д. Рокосовска записувала оповіданя, лежить на граници двох говорів, що стикають ся, зтирають ся з собою, а в наслїдок того такі неконсеквенциї в текстах

[1]) Число при слові означує сторону.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

(колиб так справдї було, то се треба було д. Рокосовскій конечно пояснити). З иньших знов признак показує ся, що д. Рокосовска лишень зле записувала. Щож тепер подібнїйше до правди? На мою думку — друге.

Дуже богато находить ся в текстї і стилїстичних похибок. Що пр. значить таке реченє: Wýjichały oný na połe, wsi dywlatsia i łycara korola zabyw swohó protýwnyka (ст. 40). Або: Ne idy sieju doróhoju, zawernýś, smert' tobi bude, tut łogówiszcze źmijá, z duru piszłý, ne umijem czytaty і т. д. (ст. 44).

Аби показати також, яка у д. Рокосовскої примітивна ще інтерпункция, наведу одно лишень (їх на кождій картцї найшов би!) реченє, але клясичне. На ст. 77 читаю: Po weczery zdumaw czołowik, szczo nemà zapàrenoj połowy dla swynèj, wziaw win ceber z pomýjamy, jaki je najbrudnijszy, rozmiszàw haráczojù wodoju, nese do sołòmnianyka, żynka zamiśto prosyt', szczo onà samà wrańci zaparyt', nechàj ostawyt', wyn swarytsia na jeju, a oboie śmijut'sia і chluś pomyji w połowu, cyhan buw na wersi, szczej bez swyty, dobre jomù dostałoś, no і tamtyji w noczy jak gospodar zasnuw, wýliźły zapéczkany і smerdiaczy jak swyni.

На одну річ звернула увагу д. Рокосовска, на котру наші етноґрафи не зважали звичайно: на акцент. Се можна би її й почислити за заслугу; колижбо знов тут виникає так много і то поважних сумнївів, що трудно вірити, чи вона в і р н о передала акцент. Я знов наведу для приміру кільканацять — не всї — слів з такими акцентами, в які трудно повірити, чи вони справдї істнують так як подані, чи вони вийшли такі через друкарські похибки, чи через злий запис. Читаю так: dokuczyłó, kówala 24, buławú 24, tiahné 35, wojnú 39, wełosiá 39, pókazuje 40, sytá 40, wyjszów 40, nejú 40, napástuje 41, z popełóm 41, małó 42, parobók 42 (але і párobok 42), zdorowým 43, połé 43, czeréz 43, chustynój 44, korolowná 44, posłucháw 46, dùrnoho 46, roditeléj 46, nawaryłá 50, zahladałó 53, zaberemeniłý 54, wyskoczýw 56, słýwki 56, pijaný 57, schopyłý 57, wytesnùw 59, wtaszczyłá 77 і т. д.

Між примітками подано два пояснення цїлком неправдиві. Parýstoho woła — пояснено там „na pół biały“, себто перістий. Тимчасом у нас істнують обидва слова: і перістий і паристий. Перше значить: білий по середині (віл, корова), друге значить: відповідний в парі; то паристі воли — значить: вони однакої величини, однаково тучні, однаково сильні (бодай в приближеню) і т. д. Дальше пояснює д. Рокосовска слово „приспа“ так: Niby ławka z ziemi wokoło chaty, dla c i e p ł a dają. Що приспа подібна до лавки — про те можна лишень о стілько говорити, що на приспу сїдають так як на лавку; більше

hrushevsky.nbuv.gov.ua

подібности між тим нема. Щобиж приспу давали для побільшеня тепла хати, то зовсім хибний погляд, бо вона не дає жадного тепла і не може давати. Вона служить по части для оздоби, почасти для вигоди, щоби в вільний час літньою порою сісти на ню, та балакати чи то зі своїми, чи сусїдами.

Два оповіданя подала д. Рок. в польській мові, хоть можна догадувати ся, що їх переказано її по українськи. Чому вона так зробила — не каже.

Є звичай, що над оповіданями дає ся наголовок по найбільшій части такий, що вказував би на зміст оповіданя. Д. Рокосовска не зробила того; вона в наголовки подавала свої славні терміни „байки, казки, зказки". Так само не подала вона осіб, від котрих записувала. Лише на початку оповідань, в коротенькім вступі каже, що записувала від „niańki i dziewcząt pokojowych" і „wszystkie bajki są spisane z opowiadania sług". Чи тоті слуги були однакож з того села, що й д. Рокосовска, чи з иньшóго, чи з одного — чи з більше, чи всї вони належали до української нації, чи нї, чи письменні вони чи неписьменні, чи здавна служили по дворах, чи лишень у неї — про те нїчого не згадує. А се дуже важні річи для відомости етноґрафів, коли записує ся від слуг, бо з них можна не одно вивести що до ґенетичности оповідань. Сей брак пояснень отже належить зачислити також до хиб збірки.

Про самі оповіданя не богато прийде ся сказати. Їх всїх 89. Нових нема майже жадних між ними; всї вони знані вже з иньших збірників. Рiжниця між ними й иньшими подібними така, що коли иньші являють ся нераз дуже обширними, то у д. Рокосовскої в с ї оповіданя незвичайно короткі, много мотивів в них не стрічаємо таких як в иньших подібних, а надто показують ся вони неначе витягом своїх первовзорів. Походить то звідси, що д. Рокосовска записувала оповіданя не від оповідачів, яких можна би назвати специяльстами в оповіданях, а яких не в кождому селї можна й подибати, але від с л у г, що оповідали лишень те з почутих колись оповідань, що найбільше вбило ся їм в память. Звідси характер оповідань, звідси їх стиль не дуже красний, звідси богато неясности. Коли зауважимо ще, що оповіданя зовсім неусистематизовані, що при них не подано жадних паралєль, навіть з українських збірників, що вже конечно треба було зробити, то й скажемо тодї, що збірка д. Рокосовскої не має великої вартости. Що найбільше можна цїнити ту її добру волю, її працю, яку всеж положила пишучи, але більш нїчого. Коли в будучности зверне д. Рокосовска увагу на виказані оту хиби її збірки, то може бути, що при дальших публїкациях зібраних нею материялів прийде ся і менї змінити гадку про ню. На закінченє-ж скажу, що дилєтантизм навіть в етноґрафії не поплачує.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

4. Zwyczaje i pojęcia prawne ludu nadrabskiego, skreślił Jan Świętek, ст. 114—379. Се величезна праця д. Сьвєнтка про правні звичаї селян над рікою Рабою. Такої праці, о скілько менї відомо, не мали Поляки в своїй етноґрафічній літературі до тепер. Зібрати тілько материялу, зауважити такі річи, що видають ся дрібницями, а через те й усувають ся з під обсервації необізнаного з предметом чоловіка, заглубити ся у всї майже закутки народнього житя — коли так можна виразити ся — се справдї потрібує богато заходів, часу, витревалости і працї. Тож заслуга д. Сьвєнтка в тім взглядї справдї дуже значна.

Аби познайомити з працею д. Сьвєнтка тих, що не мали нагоди її читати, подам наголовки поодиноких її роздїлів. Вони зможуть послужити також взірцем комусь, що схотїв би забрати ся у нас до подібної працї. Перша часть сеї працї надрукована в I. томі „Materyałów antrop. arch. i etn.“, від ст. 266—362. Поодинокі роздїли такі: Вступні відомости. I. Родина. 1. Понятя родини і роду. 2. Родинні відносини в пожитю. 3. Відносини між родичами і дїтьми. 4. Подруже. 5. Остання воля і тестамент. 6. Спадкові звичаї. 7. Опіка.

Друга часть працї надрукована в обговорюванім томі; ось які в нїй роздїли: II. Суспільність. 1. Роди. 2. Станові ріжниці. 3. Служба. 4. Найми. 5. Спілки і спільні роботи. 6. Приватне житя. а) Понятє власности і посїданя. б) Понятє рухомого і нерухомого майна. в) Лїси, пасовиска, вільність випасу. г) Зарінки, береги, намуловища. д) Добичі з рік і звірів. е) Викопалини. ж) Знаходи і зналізне. з) Даровизни. і) Заміни. к) Купно і продаж. л) Сусїдські відносини. м) Служебности. н) Умови. о) Порука і позичка. п) Посесия (винайм — особливо землї). р) Переховок. с) Уповажненя. 7. Публичне житя. а) Державна власть, автономічні власти, змаганя народу, вибори, громадські власти, громадська господарка. б) Духовна власть. в) Сїльські школи. Учитель. г) Сьвїцькі товариства. д) Релїґійні брацтва. е) Народи. ж) Війна. III. Переступства. 1. Понятя переступства взагалї. 2. Переступства проти релїґії. 3. Переступства проти чести і слави ближнїх. 4. Піянство і заколот публичного спокою. 5. Убийства; ушкодженя здоровя. а) Убийства і калїцтва. б) Дїтевбийство. в) Розбійництво. г) Самовбийство. 6. Переступства проти чистоти обичаїв. 7. Переступства проти власности і визиск. а) Злодії і злодїйства. б) Обманство. в) Підпал. г) Здирство. д) Грабежі. е) Недозволенє лїченє. ж) Жебри. IV. Процес. 1. Процес. 2. Судї, суди. 3. Карне поступованє. а) Оцїнка переступств. б) Винахід переступників. в) Добровільні угоди. г) Засуд. д) Вязниця. е) Карне поступованє громадського суду. 4. Цивільне поступованя. а) Роз'ємчі суди. б) Громадські суди.

hrushevsky.nbuv.gov.ua

Коли-б приходило ся на підставі праці д. Сьвєнтка подати характеристику надрабських селян, то вона вийшла би в приближеню так: Селяне надрабські тихі, не люблять волочити ся по судах і процесувати ся без потреби, не люблять пити. Вони працьовиті, але пересякнені таким сильним клєрикалїзмом, що часто впадає в аскетизм. Коли дають своїх синів до школи, то з них не може нїчо бути, лиш піп: „Ksiedzu nalépij: piniedzy má duza, zbawienie wiecne służący Bogu má zapewnione i za ojców sie pomodli i niebo im wyjedná; wszyćko co inne, to docesne: nie wártá là tego dzieci do skół posyłać (щоби були не-попами) і na nie tyla piniedzy wydawać". Колиж трафить ся, що син піде такой не на попа проти волї батьків, тодї зовуть його „zbijákem, nic dobrego, beleco, bo osukáł ojca i matke". Наслїдком пересякненя римським клєрикалїзмом дивлять ся вони на иньші віри вельми нетолерантно і глумливо. Сьвідчуть про те пр. такі глумливі краковяки:

1) Na krakoskim zámku bili sie tam bogi,
Nas Poniezus niemieckiemu powybijál nogi.
2) Zydoski Poniezus malućki, nieduzy,
Siedzi na przypiecku, fajecke se kurzy.

Та не вважаючи на клєрикалїзм, що вкорінив ся так сильно наслїдком малої просьвіти селян, станова ненависть розвинена там незвичайно. Тою ненавистю треба знов пояснити велике заінтересованє до полїтичного житя, яке проявило ся остатнїми часами. Селяне зрозуміли, що коли самі не зарадять своїй недоли то нїхто їм не поможе. Тому розвинули і розвивають аґітацию, щоби в законодатних тїлах, та повітових радах мати своїх заступників. Від них сподіють ся полїпшеня своєї долї. Полїпшенє наступить, коли можна виконати таку програму: 1) Коли всї стани будуть поносити публичні тягарі в відповідній мірі до доходів, які мають; 2) коли ріки і потоки будуть ureґульовані; 3) коли в розкладї коштів будови і удержаня доріг буде мірою стопа податкова, а мита знесе ся; 4) коли устави обезпечуть дрібний промисл супроти великих, фабричних підприємств, а від домашного промислу не буде оплачувати ся податок; 5) коли всякі потреби для війська і публичних закладів будуть залагоджувати безпосередно краєві католики, а до одержаня публичного підприємства будуть мати першенство селяне; 6) коли край улекшить селянам довільне набуванє ґрунтів при парцеляциї більших посїлостий, виставлених на продаж, а запобіжить визискови спекулянтів; 7) коли нарід буде мати запевнений догідний кредит; 8) коли кождий буде мати волю полювати на своїй земли і ловити риби по ріках; 9) коли урядові і автономічні власти будуть ста-

hrushevsky.nbuv.gov.ua

рати ся, щоби заробники і взагалї бідні люде могли кождого часу і кождої пори мати відповідні заробки; 10) коли нотарияти будуть знесені, умірковані такси за адвокатські чинности будуть означені уставою, судівництво в спірних і неспірних справах упрощене і вимір справедливости вільний від теперішніх тяжких оплат; 11) коли обшари двірські будуть получені з громадами; 12) коли війтам буде признана винагорода з державного скарбу за справованє уряду; 13) коли буде обовязувати загальне, краєве обезпеченє від огню і обезпеченє інвентаря; 14) коли сіль буде дешевша, а сировицю будуть діставати селяне безплатно; 15) коли в державних лїсах будуть мати селяне вільність збирань галузей, сухого листя, трави і иньших продуктів, що для уряду не дають хісна, а дерево на будівлю зможуть набувати по низших цїнах; 16) коли лихвярство буде знищене, а проти жидівського визиску вийде остра устава; 17) коли ревізори худоби будуть усунені. Програма отся вказує на практичність надрабських селян. Про деякі з отсих постулятів була вже бесїда в соймі останнїми часами.

Що до виконаня праці, то треба признати, що воно добре. Особливо-ж поділ простий, але ясний, так що можна з нього виробити собі докладний образ праці і значно улекшити перегляд. Оден лишень закид можна зробити авторови: в працю повтручував він декуди свої погляди, та подає їх за погляди селян. Вправдї небогато їх, однакож лїпше було від них авторови зовсїм повздержати ся, бо через те можна би когось впровадити в помилку. *В. Гнатюк.*

Труды Подольскаго Епархіальнаго Историко-статистическаго Комитета, вип. 8-й, Камінець Под., 1897, ст. II+497.

Подільський комітет, видаючи „в память скінченого в 1895 р. столїтя заснованя Подільської епархії та сполученя подільських унїятів з православною церквою“ 8-ий т. своїх „Трудів“, має на метї, очевидно, пошановати столїтнїй ювилей заснованя Подільської епархії зібранєм рїжних статей і памяток що до житя Подільської епархії в минулому столїтю, особливо в епоху сполученя унїятів і заснованя Подільської епархії.

По змісту 8-й т. дїлить ся на 8 віддїлів: 1) Подільські архипастирі (1795—1895, ст. 1—160), 2) Заснованє вікариятства і вікарні епископи в Под. еп. (161—196), 3) Релїгійне житє в Подільщинї в кінцї минулого столїтя перед сполученєм з Росиєю (197—221), 4) Проба переробити управу православної церкви в давній Польщі, перед сполученєм полуднево-західних областей з Росиєю в 1793 і заснованєм тут православних епархій (222—141), 5) Короткий нарис сполученя подільських унїятів (247—278), 6) Дїячі сполученя подільських унїятів